

**ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЗЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРДЫ
ОҚЫТУ ЖӘНЕ ТӘРБИЕЛЕУ
ОБУЧЕНИЕ И ВОСПИТАНИЕ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ**

МРНТИ 14.29.29
УДК 376.37.

¹А.Н. Аутаева, ²М.Қаналы
¹п.с.ғ.к. қауымдастырылыған профессор
² 7М01902 – Арнайы педагогика бойынша арнайы
мамандарды дайындау мамандығының 2 курс магистранты, Абай атындағы ҚазҰПУ

**ЛОГОПЕДИЯЛЫҚ РИТМИКАНЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІНІҢ ЖАЛПЫ ДАМЫМАУЫ БАР
МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДАҒЫ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМЫТУДАҒЫ МАҢЫЗЫ**

Аңдатпа

Қазіргі кезде тіл кемістігі бар балалар саны күннен - күнге артуда. Педагогтар мен мамандарды көбінесе балалардың тілінің дамуы алаңдатады. Осындай тіл кемістігін жоюдағы тиімді әдістердің бірі логоритмика. Логоритмика: сауықтыру, оқыту, тәрбиелік, коррекциялық міндеттерді шешуді қарастырады. Бұл мақалада СТЖД мектеп жасына дейінгі балаларға логоритмиканың сөйлеу тілін дамытудағы маңызы және ғалымдардың еңбектері туралы қарастырылады.

Түйін сөздер: Жалпы сөйлеу тілінің дамымауы (СТЖД), мектеп жасына дейінгі балалар, логоритмика, ғалымдар.

Аутаева А.Н.¹, Қаналы М.²
¹ к п.с.н., ассоциированный профессор
²Магистрант 2 курса по специальности 7М01906 – Специальная педагогика
КазНПУ им. Абая

**ЗНАЧЕНИЕ ЛОГОПЕДИЧЕСКОЙ РИТМИКИ В РАЗВИТИИ РЕЧИ
У ДОШКОЛЬНИКОВ С ОБЩИМ НЕДОРАЗВИТИЕМ РЕЧИ**

Аннотация

В настоящее время количество детей с нарушениями речи растет день ото дня. Педагогов и специалистов часто беспокоит развитие языка детей.

Одним из эффективных методов устранения такого дефекта языка является логоритмика.

Логоритмика предусматривает решение: оздоровительных, учебных, воспитательных, коррекционных задач. В данной статье речь пойдет о значении логоритмики в развитии речи детей дошкольного возраста и об открытии ученых.

Ключевые слова: Общее недоразвитие речи (ОНР), дошкольники, логоритмика, ученые.

A.N. Autaeva¹, M.Kanally²
¹ Associate professor
² 7M01902 – 2nd year master's student of the
specialty training of specialists in special pedagogy

**THE IMPORTANCE OF SPEECH THERAPY RHYTHMICS IN SPEECH DEVELOPMENT IN
PRESCHOOLERS WITH GENERAL SPEECH UNDERDEVELOPMENT**

Abstract

Currently, the number of children with speech disorders is growing day by day. Teachers and specialists are often concerned about the development of children's language.

One of the effective methods of eliminating such a language defect is logorhythmic.

Logorhythmics provides for the solution of: health, educational, educational, correctional tasks. This article will focus on the importance of logorhythmics in the speech development of preschool children and the discovery of scientists.

Keywords: General underdevelopment of speech, preschoolers, logorhythmics, scientists.

Сөйлеу мәдениетін дамытпай, тұлғаның жалпы мәдениетін көтеру мүмкін емес, өйткені мәдени нормалар мен адам мінез-құлқын реттейтін барлық нәрсе тіл және сөйлеу қарым-қатынасы арқылы беріледі.

В.Калягин: «Адам үшін сөйлеудің маңызы соншалық, сөзсіз адам жоқ деп сенімді түрде айта аламыз». Қазіргі уақытта өзекті мәселелердің бірі – сөйлеу тілі бұзылған балалар санының үнемі көбеюі [1].

Қазіргі заманда коррекциялық-педагогиканың ең басты мәселелерінің бірі сөйлеу тілінің бұзылуы болып келеді.

Мүмкіндігі шектеулі балалардың көпшілігі сөйлеу бұзылыстарынан зардап шегеді.

Соның ішінде балаларда көп кездесетіні жалпы сөйлеу тілінің дамымауы бұзылыстары, оны зерттеу бұрынғыдай күрделі мәселе.

Қазақстан Республикасының «Мүмкіндіктері шектеулі балаларға әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзете отырып, қолдау көрсету туралы» заңы дамуында проблемалары бар барлық балаларға арнайы түзету көмегін көрсетуге кепілдік береді. Жоғарыда аталған балалардың ішінде ең үлкен топты құрап отырғандар – сөйлеу тілі дамымаған балалар. Балалардың бұл категориясына сөйлеу тілінің жан-жақты бұзылыстары тән болып келеді. [2]

Сөйлеу тілінің жалпы дамымауы (СТЖД) – есту қабілеті мен зияты әдеттегідей дамыған балалардың дыбыстық және мағыналық жағына қатысты сөйлеу тілі жүйесінің барлық компоненттерінің қалыптасуының бұзылуынан болатын әртүрлі күрделі тіл кемістіктері.

Жалпы сөйлеу тілі бұзылысының себептері тек ауыр түрдегі бұзылыстардан ғана емес, әр түрлі ұсақ моториканың жетіспеушіліктерінен де, өзара қарым-қатынастың дұрыс жүргізілмеуінен де болады. Тіл мүкістігі және оның әр түрлі патологиясы жайлы біршама зерттеулер жүргізілген болғанымен де, жалпы сөйлеу тілінің бұзылысы тән балалардың сөз құрау, мазмұндау дағдыларының әлсіздігі өте жиі кездеседі.

Жалпы сөйлеу тілінің толық дамымауындағы балалардың сөйлеу тілін қалыптастыру мәселесін шешу барысын зерттеп, өз үлестерін қосқан ғалымдар: К.Д.Ушинский, Т.А. Ткаченко, В.И. Тихеева, А.М. Бородич, В.П. Глухов, Е.М. Мاستюкова, Н.С. Жукова және т.б.

Р.Е. Левина мектепке дейінгі және мектеп жасындағы ЖСТД балалардың тіл компоненттерінің ерекшеліктеріне қарай сөйлеу тілінің дамуын үш деңгейге бөледі. Кейіннен Т.Б. Филичева 4-деңгейді сипаттап көрсетеді. [3]

I деңгейі сөйлеудің болмауымен сипатталады («сөйлемейтін балалар» деп аталады)

II деңгейі (жалпы сөйлеудің басталуы) қимылдар мен мылжың сөздермен қатар, бұрмаланған сөздер болғанымен, тұрақты жалпы сөздер пайда болатындығымен ерекшеленеді.

III деңгейі лексикалық-грамматикалық және фонетикалық-фонемалық дамымаған элементтері бар кеңейтілген фразалық сөйлеудің болуымен сипатталады.

IV деңгейі лексиканың, грамматиканың, фонетиканың және үйлесімді сөйлеудің айқын емес дамымауының қалдық көріністерімен сипатталады. Мұндай балалардың сөйлеуі, бір қарағанда, өте жақсы әсер қалдырады.

Біздің зерттеуімізде, СТЖД III деңгейіндегі мектеп жасына дейінгі балаларды алып отырмыз.

СТЖД III деңгейі сөйлем құрамындағы лексикалық-грамматикалық және де фонетикалық-фонематикалық элементтердің жетілмеуімен сипатталады.

Мақаладағы III деңгейдегі СТЖД бар мектепке дейінгі балалармен логопедиялық түзету жұмысының алдына қойған басты мақсат: кемшілік құрылымы және қиын жағдайға тап болған мәселелерді логоритмиканы пайдалана отырып шешу және түзету жұмысы қарастырылады. СТЖД III деңгейіндегі, соның ішінде мектеп жасына дейінгі балалар айналасындағылармен сөйлесе алады, бірақ қанша дегенмен де өзінің айтайын деген ойын толығымен, анықтап түсіндіре алмайды. Сонымен, СТЖД III деңгейі мынандай кемшіліктерімен сипатталады:

1. Бала ауызекі байланыстырып сөйлегенде кейбір сөздерді білмейтіндігі және орынды қолдана алмайтындығы білінеді.

2. Тілдің грамматикалық жағынан толық дамымағандығы байқалады. Сөз өзгерту қабілеті дамымаған.

3. Сөйлегенде көбінесе көбіне жай сөйлемдерді қолданады, құрмалас сөйлемдер өте аз кездеседі.

4. Бұл деңгейдегі көптеген балаларда сөздің буындарын дұрыс айтпау кемшіліктері болады да, талдау жинақтау тәсілдерін меңгеруде қиындық келтіреді.

Осы алып отырған СТЖД III деңгейіндегі балаларға логоритмиканы пайдалана отырып сөйлеу тілін дамытудағы маңызына келетін болсақ.

Логоритмика – бұл әуенмен және сөзбен үйлескен қимылдар жүйесі. Ырғақты сезіну – адамның маңызды сезімдерінің бірі болып табылады. Дәл логоритмика осы параметрлердің бәрі бойынша баланың ырғақты дамуынан құралады: музыкада және қимылдағы сөйлеуде (моторикада).

Қозғалыс сөзді түсінуге көмектеседі. Сөз бен музыка балалардың қозғалыс саласын ұйымдастырады және реттейді, бұл олардың танымдық белсенділігін, эмоционалды саласын белсендіреді және қоршаған орта жағдайларына бейімделуге көмектеседі. Сөзде, қозғалыста, музыкада ырғақ үлкен рөл атқарады, өйткені дыбыстық ырғақ сөйлеу қабілеті бұзылған адамдарда қозғалыс ырғағы сезімін дамыту және оны сөйлеуге қосу құралы ретінде қызмет етеді.

Музыканың балаларға әсері, оның эстетикалық, ақыл-ой, дене тәрбиесіндегі маңызы туралы М.Я. Басов, Н.Г. Александрова, Н.А. Ветлугина, А.В. Кенеман, Е.И. Зоткина және т.б. жазды.

М.Я. Басов баланың жеке басын зерттеу, егер ол белгілі бір мағынада музыкамен жүзеге асырылатын мотор белсенділігінің осындай ерекше түріне қолданылмаса, толық болмас еді деп атап өтті.

Музыка және музыкалық тәрбие түзету жұмыстарына үлкен көмек бола алады. Түзету және жалпы педагогикалық мәселелерді шешуде жақсы деңгейде жұмыс жасалса, дамуында ауытқулары бар балалар жақсы жаққа өзгереді. Жаттығулар мен ойындар және дұрыс таңдалған әдістерді қолданған жағдайда психикалық процестер мен жеке қасиеттер оң дамиды, сөйлеу таза және сауатты болады.

Сөйлеу бұзылыстарын түзетудің және баланы сыртқы және ішкі орта жағдайларына бейімдеудің ең тиімді әдісі – логоритмика, музыкалық-қозғалыс және музыкалық-сөйлеу ойындары мен жаттығулар жүйесі болып табылады.

Логоритмикалық білім берудің жүйесі балалардың сөйлеу қабілетінің бұзылуына байланысты бағытталған сабақтарды ұйымдастыру арқылы жүзеге асырылады және мыналарды ұсынады:

– тыныс алу қарқыны мен ырғағын тәрбиелеу және дамыту. Қозғалыс жаттығулары процесінде қарқын мен ырғақ алдымен сөйлеусіз, содан кейін сөйлеу арқылы тәрбиеленеді;

– әртүрлі сөйлеу бұзылыстары бар балалардың фонематикалық қабылдауының дамуына ықпал етеді. Әртүрлі тональдық, қаттылық, қарқын және ырғақтағы музыканы қабылдау фонематикалық процестердің жетілдірілуіне негіз жасайды. Музыкаға қарама-қарсы дыбыстармен қаныққан мәтіндердің айтылуы фонемалардың есту дыбыстарының дифференциациясының дамуына ықпал етеді;

– логарифмика көмегімен қарқын мен ырғақты тәрбиелеуді түзету жұмыстарының ерекше бөлімі ретінде бөліп көрсету керек. Музыка жетекшісі музыкалық-моторлы-сөйлеу негізінің бір түрін жасайды, оны логопед пен тәрбиеші өз сабақтарында таза сөйлеу жоспарында жетілдіреді. Мысалы, бір заттың атауының орнына шапалақ соғу арқылы, ән айтуда да ырғақпен шапалақ соғып айтылуы. Атаулардың орнына гүлдердің, ағаштардың, жануарлардың және т.б. атауларын таңдауға болады (сәйкес ырғақта).

В.А. Гиляровский, Ю.А. Фефенская, В.А. Гринер және т.б. мектепке дейінгі мекемелерде логоритмиканы қолдану мәселелерімен айналысты, осы мәселенің теориялық, әдістемелік және практикалық аспектілерін зерттеді. [4]

ЖСТД зардап шегетін мектеп жасына дейінгі балалармен түзету жұмыстары мамандар үшін қиын мәселе болып табылады, өйткені балалардың бұл тобы ақаудың әртүрлі сипатымен және клиникалық көріністердің гетерогенділігімен сипатталады.

Сондықтан да, мамандар тиімді және дұрыс әдс-тәсілдерді тандап қабылдау бұл балалар үшін маңызды.

Логоритмикада сөйлеу қабілеті бұзылған балалармен жұмыс істеудің екі негізгі бағыты бар.

Біріншісі, сөйлемейтін процестерді дамытуды көздейді: жалпы моториканы жетілдіру, қозғалыстарды үйлестіру, кеңістікте бағдарлану; бұлшықет тонусын реттеу; музыкалық қарқын мен ырғақ сезімін, әншілік қабілеттерін дамыту; зейін мен есте сақтаудың барлық түрлерін жандандыру.

Логоритмиялық жұмыстың екінші бағыты- балалардың сөйлеуін дамыту және олардың сөйлеу бұзылыстарын түзету.

Бұл жұмыс тыныс алуды, дауысты дамытуды; сөйлеудің қалыпты қарқынын және оның интонациялық экспрессивтілігін дамытуды; артикуляциялық және мимикалық моториканы дамытуды; сөйлеуді қозғалыспен үйлестіруді; дыбысты дұрыс айтуды және фонемалық естуді қалыптастыруды қамтиды.

Мектепке дейінгі мекемедегі сөйлеудің фонетикалық-фонемалық жағы бойынша түзету жұмыстары екі негізгі бағытта жүзеге асырылады, олар ЖСТД III деңгейдегі балалармен логоритмикалық сабақ жоспарлау кезінде тікелей енгізілуі керек: дыбыстарды қою және автоматтандыру және фонемалық процестерді дамыту.

СТЖД III деңгейдегі мектеп жасына дейінгі балаларға арналған логоритмикалық сабақтың схемасы келесідей құрылады:

1. Кіріспе бөлім: жүру мен жүгірудің әртүрлі түрлеріне арналған жаттығулар. Сөйлеу сүйемелдеуімен тыныс алуды дамытуға арналған жаттығу.

2. Негізгі бөлім: дикция мен артикуляцияны дамытуға арналған жаттығу; ұсақ моториканы дамытуға арналған жаттығу; қозғалыс пен сөйлеуді үйлестіруді дамытуға арналған жаттығу; заттармен және сөйлеу сүйемелдеуімен жаттығу; би элементтерімен жаттығу; ойын-драматизация.

3. Қорытынды бөлім: бұлшықет тонусын дамытуға арналған жаттығу.

Логоритмикалық сабақтарда қолданылатын жаттығулардың мысалдары
Жаяу жүрудің әртүрлі түрлеріне жаттығу және ерікті зейінді дамыту.

Балалар логопедтің сөйлеу сигналына сәйкес шеңберде жүреді:

«жылқылар» – аяқтарын жоғары көтеріп жүру;

«ешкі» – өкшемен жүру;

«мысықтар» – аяқ ұшымен жүру;

«иттер» – жүгіру.

"Боран"

Мақсаты: тыныс алуды дамыту, есту қабілетін үйлестіру, фонемалық қабылдауды.

Көктем келді. Бірақ қыс кеткісі келмейді. Ол ашуланып, боран мен жел жібереді. Жел ысқырады: с-с-с-с. Жел ағаштарды қысады: ш-ш-ш-ш. Сосын боран тыныштала бастады. (Қайталайды, тек ақырын).

"Паровоз"

Мақсаты: есту, сөйлеу және қозғалысты үйлестіруде жаттығу.

Астында музыкалық сүйемелдеу.

Қатты, шулы музыка: қолмен кезек-кезек қимылдап, "чух-чух-чух" деп айту.

Тыныш музыка: тоқтап, "ту-тууу" деп айту.

Логоритмика сабақтарын мектеп жасына дейінгі балалардағы ЖСТД жеңуге арналған шаралар кешеніне қосу олардың сәтті дамуы мен оқуына қосымша мүмкіндіктер ашады. Логоритмика құралдарының алуан түрлілігі келесі мәселелерді шешуге ықпал етеді: оптикалық-кеңістіктік, есту функцияларын, праксис, тактильді гноз, танымдық, шығармашылық қабілеттер, музыкалық-ырғақты сезімдер, эмоционалды-сауық сферасы мен сөйлеу функционалды жүйесін түзету.

Осылайша, логоритмика түзету әдісі болып табылады және ол дамудың әртүрлі ауытқулары бар, соның ішінде сөйлеу тілінің дамымауын, түрлі қозғалыспен, музыкамен және сөздермен оқытуға және тәрбиелеуге бағытталған. Логоритмика – түзету жұмыстарының ажырамас бөлігі. Теориялық ережелерді зерделеуді қорытындылай келе, логоритмикалық жаттығулар СТЖД III деңгейдегі мектеп жасына дейінгі балалардағы фонетикалық-фонемалық дамымауды түзетуде маңызы зор деп айтуға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Белкина В.Н., Васильева Н.Н., Елкина Н.В. Дошкольник: обучение и развитие. – Ярославль, 1998.
2. Қазақстан Республикасының «Мүмкіндіктері шектеулі балаларға әлеуметтік және медициналық – педагогикалық түзете қолдау көрсету туралы» заңы, 2005 ж.
3. «Дефектология» журналы, № 3, 2016 ж
4. Волкова Г. А. Логопедическая ритмика: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений. - М: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002.

МРНТИ 14.29.29.
УДК 376.37.

А.Ф. Избасар¹, Т.Ж. Байдильдинов²

¹7М01902 – Логопедия мамандығының 2 курс магистранты

¹Абай атындағы ҚазҰПУ, anel.izbasar99@mail.ru Алматы қаласы, Қазақстан

²Ғылыми жетекшісі п.ғ.к.,

²Абай атындағы ҚазҰПУ, t_baidildinov2020@mail.ru Алматы қаласы, Қазақстан

СӨЙЛЕУ ТІЛІ ЖАЛПЫ ДАМЫМАҒАН (III-IV ДЕҢГЕЙ) МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ (1-2СЫНЫП) ТҰЛҒААРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада сөйлеу тілі жалпы дамымаған (III-IV деңгей) мектеп жасындағы оқушылардың (1-2сынып) тұлғааралық қарым-қатынас ерекшеліктері зерттелді. Сөйлеу тілі бұзылған балалардың ішінде жалпы сөйлеу тілі дамымаған балалардың санының басым болуына байланысты оларды зерттеу және дамыту бойынша әдістемелік кешен әзірлеу өзекті тақырып болып табылады. Аталған топтағы балалардағы бұзылыс айқын байқалатын саланың бірі тұлғааралық қарым – қатынас болып табылады. Себебі, жалпы сөйлеу тілінің жалпы дамымауы бар балалардың лексикалық – грамматикалық, фонетикалық – фонематикалық бұзылысының болуына байланысты олар өзгелермен қарым – қатынаста белсенді емес. Жалпы сөйлеу тілі дамымаған балаларда диалог құру дағдылары, қарым – қатынасқа талпыну дағдылары төмен деңгейде қалыптасқан.

Қарастырылып отырған бұзылыс түрін зерттеу Р.Е. Левина, Т.Б. Филичева және т.б. жұмыстарында көрініс тапқан. Ал, Отандық авторлар – Ибатова Г.Б., Тулебиева Г.Н. зерттеу жұмыстарында олардың сөйлеу тілінің дамуындағы негізгі бұзылыс түрлері сипатталған. Сонымен қатар, тұлғааралық қарым – қатынастың дамуы А.А. Крыловтың, Л.И. Божовичтің, Р.С. Немовтың және т.б. авторлардың еңбектерінде көрініс тапқан. Зерттеу жұмысының негізіне аталған авторлардың жұмыстары алынып, өзіндік тұжырымдама жасауға талпыныс жасалды.

Кілттік сөздер: жалпы сөйлеу тілі дамымаған бала, тұлғааралық қарым – қатынас, лексикалық – грамматикалық сала, фонетика, диалог, қоғам, элеуметтену.

Избасар А.Г.¹, Байдильдинов Т.Ж.²

¹магистрант 2 курса по специальности 7М01902 – Логопедия
КазНПУ им. Абая anel.izbasar99@mail.ru г. Алматы, Қазақстан

²научный руководитель, к.н.п., КазНПУ им. Абая,
t_baidildinov2020@mail.ru г. Алматы, Қазақстан

ОСОБЕННОСТИ МЕЖЛИЧНОСТНОГО ОБЩЕНИЯ УЧАЩИХСЯ ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА (1-2 класс) С ОБЩИМ НЕДОРАЗВИТИЕМ РЕЧИ (III-IV УРОВЕНЬ)

Аннотация

В данной статье исследованы особенности межличностного общения учащихся школьного возраста (1-2 класс) с общим недоразвитием речи (III-IV уровень). В связи с преобладанием среди детей с нарушениями речи числа детей с общим недоразвитием речи актуальной темой является разработка методического комплекса по их изучению и развитию. Одной из областей, в которой расстройство наиболее ярко проявляется у детей данной группы, является межличностное общение. Причина в том, что из – за наличия лексико – грамматического, фонетико – фонематического расстройства у детей с общим недоразвитием речи они не активны в общении с другими. У детей с общим недоразвитием речи на низком уровне сформированы навыки построения диалога, умения попытки общения.

Исследование рассматриваемого типа расстройства нашло отражение в работах Р.Е. Левиной, Т.Б. Филичевой и др. А в исследовательских работах отечественных авторов – Ибатовой Г.Б., Тулебиевой Г.Н. описаны основные виды нарушений в развитии их речи. Кроме того, развитие межличностного общения нашло отражение в работах авторов А.А. Крылова, Л.И. Божовича,